

I vegetationens mörka vrår

En studie om vegetationens utformning för att öka upplevelsen av trygghet i de tätortsnära bostadsområdena.

Alnarp 2011
Emmelie Magnusson
Landskapsingenjörsprogrammet

Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp
Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, LTJ

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, LTJ

Titel: I vegetationens mörka vrår

En studie om vegetationens utformning för att öka upplevelsen av trygghet i de tätortsnära bostadsområdena.

Engelsk titel: In the darkness of trees and shrubs

A study of security experience of vegetation in urban housing areas

Författare: Emmelie Magnusson

Handledare: Eva- Lou Gustafsson, SLU, Institutionen för landskapsutveckling

Examinator: Mark Huisman, SLU, Institutionen för landskapsutveckling

Utgivningsort: Alnarp

Program/utbildning: Landskapsingenjörsprogrammet

Nivå och fördjupning: Grund C

Huvud område: Landskapsplanering

Månad/År: 5/2011

Kurskod: EX0361

Kurstitel: Examensarbete för landskapsingenjörer

Omfattning: 15 hp

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Omslagsbild: Emmelie Magnusson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Rädslor, otrygghet och trygghet, vegetation, bryn, buskage, tätortsnära grönområden, rökning, TRÖJ-projektet, Lomma kommun, belysning, genomsiktighet.

Förord

Denna studie är resultatet av mitt självständiga arbete vid fakulteten för landskapsplanering, trädgård – och jordbruksvetenskap vid Sveriges Lantbruksuniversitet i Alnarp, som leder till en landskapsingenjörsektexamen, med kandidat inom ämnet landskapsplanering.

Upplevelsen av otrygghet i de offentliga miljöerna är något som växer i vårt samhälle och är därför en viktig samhällsfråga. Detta har intresserat mig och min nyfikenhet har ökat när det gäller orsakerna till varför otrygghet upplevs och i vilka miljöer, när och så vidare. Därför valde jag att studera detta närmare genom att undersöka de vegetativa miljöer som finns i våra tätorts- och bostadsområden, då dessa platser ofta pekats ut som de mest otrygga efter mörkrets inbrott. Min önskan med denna studie är att man både som lekman och fackman skall kunna ta del av detta arbete och kunna bilda sig en ny, bättre eller helt annorlunda uppfattning om våra konstruerade vegetativa miljöer i de bostads- och tätortsnära miljöerna.

Studien har varit lång, lärorik och spännande från och med dag ett, precis som jag önskar det, och självklart har det funnits en del betydelsefulla personer under resans gång som stöttat och inspirerat mig. Därför vill jag börja tacka min handledare Eva-Lou Gustafsson, universitetsadjunkt vid SLU, LTJ-fakulteten som hjälpt mig att utforma arbetet och läst det, jag vet inte hur många gånger. Hennes positiva utstrålning, entusiasm och noggrannhet har varit betydande för att lyckas genomföra detta arbete. Jag vill även skänka ett tack till Björn Wiström, doktorand vid SLU i Alnarp som bidragit med både material och relevanta bilder. Sist men inte minst vill jag även tacka alla de underbara människor som ständigt funnits i min närhet, utan er hade detta inte varit genomförbart! Tack för all konstruktiv kritik, kontrolläsning och nya infallsvinklar som jag själv kanske inte tänkt på.

Lomma, mars 2011
Emmelie Magnusson

Sammanfattning

Litteraturstudien tar upp ämnet trygghet, där målet har varit att förklara vad det är som uppfattas som otryggt i de vegetativa miljöerna samt hur vi i dagens samhälle bäst kan arbeta med den angränsande vegetationen till gång- och cykelbanor för att öka tryggheten där. I arbetet tar jag därför upp några alternativa lösningar och utvecklingsprinciper som kan användas för att öka upplevelsen av trygghet under kvällstid. Arbetet är genusvinklat framförallt ur en kvinnosyn, då det främst är kvinnor som noterat mörka, slutna gång- och cykelstråk som ett problem i dagens samhälle.

Den empiriska studien som gjorts är baserad på tre gång- och cykelstråk i Lomma kommun. Platsernas vegetation har inventerats och problem ur ett trygghetsperspektiv har noterats, och utifrån det har förslag på åtgärder angetts. Det summerade resultatet av detta blev att ingen plats riktigt är den andra lik, och oavsett om belysning finns eller inte så kan en plats upplevas som otrygg om kvällen. Beroende på vegetationens struktur och placering gentemot gång- och cykelbanan kan en plats uppfattas som sluten, mörk och trång vilket bidrar till människans upplevda otrygghet.

Den slutsats som kunnat dras är att kontinuerlig skötsel av vegetationen på en plats är ett krav för att kunna behålla en struktur och kvalité som inte upplevs som otrygg. När en gång- och cykelbana inte längre utgör ett hot, så kommer fler människor troligen att gå den vägen vilket ökar den sociala kontrollen på den platsen. För att ytterligare kunna öka upplevelsen av trygghet vid olika platser kan man arbeta med den visuella kontrollen, vilket innebär ökad genomsiktighet, bättre belysning o.s.v., vilket leder oss tillbaka till den kontinuerliga skötseln. Det handlar om ett samspel mellan olika åtgärder för att öka människans upplevelse av trygghet längs med gång- och cykelbanor om kvällen.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund – en inledande hypotes	1
1.2 Målbeskrivning	1
1.3 Avgränsning	2
1.4 Metod & material	2
2. Litteraturstudie	3
2.1 Människan och vegetationen	3
2.1.1 En fruktad men nödvändig kärlek	3
2.1.2 Det konstruerade landskapet	4
2.2 Den upplevda otryggheten idag	5
2.2.1 Genusskillnader	5
2.2.2 Kvinnans röst har uppmärksammats	6
2.2.3 Trygghetens frammarsch	6
2.3 Vegetation i tätorten	7
2.3.1 Människans behov av grönska i den urbana miljön	7
2.3.2 Tätortens naturlika grönområden	8
2.3.3 Uppbyggnad och skötselåtgärder	9
2.3.4 Trygghetsbefrämjande röjning	10
2.4 Utformningsprinciper och övriga begrepp	12
3. Fallstudie - tre gångstråk i Lomma	19
3.1 I närheten av idrottsplatsen – 1	21
3.2 Vid hundbryggan – 2	23
3.3 Mellan industri och bostadsområde – 3	25
4. Slutdiskussion	27
4.1 Baserad på litteraturstudien	27
4.2 Baserad på fallstudien	29
4.3 Slutsatser	30
5. Källförteckning	31
5.1 Tryckta och elektroniska källor	31

1. Inledning

1.1 Bakgrund – en inledande hypotes

I alla tider har människan levt med naturen, varit beroende av den för att överleva, men rädslan för att mista sig själv eller någon annan i den så okontrollerade miljön har också alltid funnits. Efterhand som vi utvecklats har vi försökt att anpassa skogen efter våra önskemål och göra den till en trygg plats. Under medeltiden kom klosterträdgårdarna med sina heliga örter och fruktträd. Med tiden ville människan visa sin sociala status genom att ha stora parkliknande trädgårdar, under barocken utvecklades dessa och blev allt mer formade efter människans hand.

Jag kan se en lång röd tråd som sträcker sig genom tiden, där människan varit omedvetet rädd för att tappa kontrollen över sin omgivning. Därför har hon på egen hand försökt skapa den perfekta och kontrollerade vegetationen som passat hennes skiftande smak, syften och målsättningar genom tidens alla skeden. Eftersom tiden gick så vågade människan även ta med skogens olika karaktärsdrag in i staden för att där använda den som ett arkitektoniskt komplement till stadens olika uttryck. Idag uppskattas de vegetativa grönområdena av de flesta människor som bor i städerna eftersom de kan ha svårt att ta sig till en skog för en promenad.

Men oavsett hur mycket vi än har bearbetat vegetationen för att kunna styra och anpassa den efter våra behov så kan den fortfarande uppfattas som farlig och otrygg. Jag vill därför undersöka varför viss vegetation upplevs som farlig, när och i vilka situationer.

1.2 Målbeskrivning

Målet med uppsatsen är att förklara vad det är som uppfattas som farligt och otryggt i de vegetativa miljöerna i tätorterna, men även hur vi i dagens samhälle kan arbeta för att vidareutveckla och balansera behovet av vegetation och ökad trygghet. Arbetet kommer därför att leda till en lista med olika utformningsprinciper för vegetation och information om övriga begrepp som kan vara bra att ha kännedom om när man arbetar med vegetation, med fokus på olika lösningar för att öka upplevelsen av trygghet.

Mina frågeställningar är

- Vilka lösningar eller möjligheter finns det för att skapa en trygg grönskande stad?
- Varför är det så att vissa växter och vegetationstyper bidrar till upplevd otrygghet?

1.3 Avgränsning

Jag kommer att avgränsa arbetet genom att i litteraturstudien försöka förklara grunden till rädslor och otrygghetskänslor i vegetativ miljö. Arbetet kommer sedan att avgränsas till den tätortsnära vegetationen som finns längs med cykel- och gångbanor i städer och mindre samhällen. Följaktligen kommer inte miljöer som är centralt belägna, så som torg och större parker att belysas. I litteraturstudien talas det överskådligt om vegetation i staden, hur den upplevs och vad som kan förbättras för att skapa tryggare gröna städer.

1.4 Metod & material

Arbetet kommer att baseras på en litteraturstudie som handlar om den upplevda otryggheten i de tätortsnära grönområdena och vilka lösningar som finns på detta problem. Jag kommer att söka bland vetenskapliga artiklar och dagstidningar för att bilda mig en uppfattning om hur stor otryggheten är, detta för att sedan i arbetet kunna fånga upp och trycka på det som är aktuellt i dagsläget. Jag kommer sedan i slutdiskussionen att vidareutveckla tankar och lösningar som redan finns idag.

Därefter kommer sedan en mindre empirisk studie att genomföras på tre platser i Lomma kommun, där inventering och förbättringsförslag ska kunna redovisas med litteraturstudiens teorier som grund. Platserna som väljs ska vara belägna längs med en gång- och cykelbana, samt användas av människorna i närområdet, dag som natt. I denna empiriska studie kommer det att finnas uppgifter om vegetationens struktur, samt förslag på förbättringar som kan göras för att öka upplevelsen av trygghet på platsen vid dygnets alla tidpunkter.

Foton och illustrationer utan referens är författarens egna. Övriga illustrationer och foton används med tillåtelse.

2. Litteraturstudie

2.1 Människan och vegetationen

2.1.1 En fruktad, men nödvändig kärlek

Enligt vissa teorier har människan en nedärvd önskan att kunna "se men inte synas" i många vardagliga miljöer, där det handlar om att kunna känna kontroll eller övertag i vissa situationer, men även att ha en tillflyktsplats vid direkt fara eller hot (Johansson & Küller, 2005, sid 215 & 233). Under årens lopp har driften att kontrollera sin omgivning både ökat och utvecklats, eftersom kontroll i dag bland annat handlar om att skapa och styra sitt eget utrymme. Situationer eller platser som kan uppfattas som påträngande är därför direkta hot mot människans förmåga att ha kontroll över sitt utrymme (Wiklund, 1995, sid 190-191). Skogen och dess vegetation har därför i alla tider upplevts som farlig, eftersom rovdjur, miljöomväxlingar och giftiga reptiler och växter alltid har funnits där. Detta har människan aldrig kunnat påverka, utan bara kunnat utnyttja i sitt strategiska tänkande. Bryn och dalgångar är två exempel på platser i skogen som varit till människans fördel under evolutionen (Johansson & Küller, 2005, sid 217).

Skogen betraktas ofta som mörk, mystisk och obehagligt påträngande, vilket människan länge har fruktat men även lärt sig att ta till vara på. Wiklund nämner bland annat hur människorna i Norden har lärt sig att utnyttja denna obotliga skräck som skogen erbjuder i strategisk stridsföring. Bland annat genom att skrämma och döda fienden i bakhåll längs med skogsvägar (Wiklund, 1995, sid 192). Skogen är alltså inte den egentliga orsaken till människornas uppfattning av påträngande och farliga platser enligt Wiklund, det är människorna och det som kan finnas där. Skogen borde därför uppfattas som en rymlig plats, där människan kan känna sig fri och trygg. Men på grund av alla faror som kan lura i skogens skyddande vegetation har människan lärt sig att frukta även den (a.a, sid 191-193).

"Det finns inget som människan fruktar mer än att vidröras av något okänt"
(Canetti, 1985, sid 11)

Allt eftersom människan har utvecklats så har hon lärt sig att vara avvaktande mot andra människor, Canetti kallar detta för "beröringsångest". Han talar om den panik som kan uppstå när människan är omedveten om sin omgivning och skräcken av att något okänt skall vidröra en (Canetti, 1985, sid 11). Detta har enligt Wiklund bidragit till många stora förändringar i människans närliggande miljö under åren. Redan på 1800-talet började man riva och röja undan i städerna i Europa för att skapa nya möjligheter till ljus och luft, då man ville göra sig kvitt de mörka platserna i staden som ansågs farliga och okontrollerade för att skapa mer upplevd trygghet både dag som natt (Wiklund, 1995, sid 199).

Även om skogen alltid ansetts vara farlig så är det ett starkt element som länge har fascinerat och bidragit till den visuella kommunikationen hos människor (Johansson & Küller, 2005, sid 233). Hon har därför valt att utveckla sin egen nyanserade bild av skogen, exempel på dessa är de engelska landskapsplanteringarna och de franska barockträdgårdarna (a.a, sid 232-233). Samspelet mellan vidsträckta landskap, kuperad terräng och sluten vegetation tycks vara ett återkommande tema i nästan alla människans skapade miljöer, där hon gärna formar sin egen mystik för att kunna uppleva en kontrollerad spänning (a.a, sid 210 & 233).

2.1.2 Det konstruerade landskapet

Johansson och Küller talar en del om dagens anlagda vegetation, där man arbetar mycket med att försöka skapa rumslighet. De påpekar hur man vill försöka berika ytor och återge viktiga egenskaper från naturen för att harmonisera människans upplevelse och vistelse i vegetationen (Johansson & Küller, 2005, sid 210). Forskning som har gjorts världen över har visat att det finns fyra särskilt viktiga egenskaper som människan uppfattar och påverkas av i ett landskap - vegetationsområde. Dessa är topografins former, det öppna respektive slutna landskapet, enskilda landskapselement och människans synliga närvaro i miljön (a.a, sid 210). Enligt Wiklund (1995, sid 191) så är kombinationen av dessa avgörande för hur människan kommer att uppleva vegetationens rumslighet.

I en annan studie som gjorts har det undersökts hur olika människor upplever och tolkar olika typer av ängslandskap, där det visade sig att den mest slutna och mest öppna ängen var minst uppskattade (Johansson & Küller, 2005, sid 211). Enligt Wiklund kan detta förklaras genom att ett öppet landskap kan tolkas som frihetshämmande eftersom skyddet är minimalt och horisonten utgör ett slut. Det slutna landskapet upplevs däremot som farligt och skrämmande eftersom faror kan finnas, men inte synas (Wiklund, 1995, sid 191).

Oavsett vad, så är och bör vegetationen betraktas som ett frihetens rum, med många gömställen och möjligheter till skydd. Detta kan upplevas både som tryggt och otryggt beroende på individen (Wiklund, 1995, sid 199). I ett tätortsnära grönområde förändras inte vegetationen anmärkningsvärt eftersom den sköts av människan, men människorna som rör sig där är ständigt föränderliga. Tilliten gentemot varandra blir därför enligt Wiklund väldigt liten (a.a, sid 191). Olsson talar om samma sak när hon säger att anonymiteten bland människor blivit större, eftersom människan själv väljer när hon vill ta eller tillåta kontakt, se figur 1 (Olsson, 1998, sid 200). Men det motsatta gäller också, nämligen att det finns många människor som vill bli sedda och faktiskt träffa nya spännande personer. Då är de vegetativa miljöerna i städerna mer än väl lämpade som mötesplatser (Jergeby, 1998, sid 148).

För många människor i dagens samhälle är dessa grönområden både älskade och betydelsefulla eftersom de bland annat bidrar till, dynamik, samspel och mångfald (Johansson & Küller, 2005, sid 232), och oavsett hur stort eller litet ett grönområde är så har det en viktig roll för den upplevda frihetsskänslan (Grahns, 1998, sid 93 och Olsson, 1998, sid 200). Den anlagda vegetationen i staden är alltså ett måste, även om den kan kännas otrygg eftersom den inte är under fullständig kontroll (Boverket, 2007, sid, 10 och Wiklund, 1995, sid 193, 199). Friheten begränsas bland annat av den upplevda trängsel som uppstår i kontakt med andra människor som i sin tur kan leda till otrygghet i den miljö som upplevs som påträngande (Wiklund, 1995, sid 191). Den ofullständiga kontrollen (otryggheten) som kan upplevas i dessa grönområden (frihetsrum) är dock nödvändig för att ge utrymme för alla typer av människor. Wiklund poängterar nämligen att den trängda människan i sig oftast är mycket farligare än den miljö som hon väljer att vistas i (a.a, sid 199).

Figur 1. Visar på dagens allt vanligare anonymitet. Foto: Henrik Benktsson

2.2 Den upplevda otryggheten idag

Figur 2. En välupplyst gång kan om kvällen upplevas som den tryggaste. Foto: Kristina Andersson

2.2.1 Genusskillnader

Under de senaste åren har man inom bland annat genusforskningen kunnat se att det finns skillnader i hur mannen och kvinnan upplever otrygghet i de offentliga miljöerna i staden (Elander, 2001, sida 29). En intervju från 2006 med Birgitta Andersson som är genusforskare, förklarar kvinnans omedvetna känsla för platser och miljöer som kan vara farliga. Hon nämner även de skillnader som finns i mannen och kvinnans liv. Där mannen ofta påverkat och fortfarande påverkar stadsplaneringen vilket resulterat i icke jämställda rumsuppbyggda miljöer (Sandström, 2006-08-06). Även Listerborn (2002, sid 17-18) påpekar olikheterna som uppstått i planeringen av städernas utemiljöer som många gånger inte har tillgodosett kvinnornas behov av trygga miljöer. Elander (2001, sida 29) konstaterar också att stadens utformning är en avgörande orsak till den upplevda otryggheten, där gångtunnlar, parker och vegetativa gångstråk måste belysas och utformas så att de känns tryggare.

”Det finns alltid platser i staden där människor – särskilt gäller det kvinnorna – inte gärna rör sig ensamma eller när det är mörkt.” (Listerborn, 2000, omslagets insida)

Många kvinnor har därför anpassat sitt dagliga rörelsemönster efter sin upplevda otrygghet i stadens olika rum, när de skall till eller hem ifrån jobbet, mataffären, dagiset, träningen o.s.v., se figur 2. Det brukar resultera i onödiga omvägar som egentligen är farligare, men som kvinnorna upplever som tryggare (Sandström, 2006-08-06). Rädslan och otryggheten som kvinnorna upplever kan bero på många saker, bland annat okunskap om området som hon rör sig i, känslan av maktlöshet och den svåra bedömningen om en mötande person är vänligt sinnad eller inte (Birgersson, 1998, sid 27 och Elander, 2001, sida 65-66). Den största rädslan som kvinnorna känner är risken att utsättas för våld, där våldet oftast är förknippat med tron om det värsta, vilket innebär övergrepp eller sexuellt våld (Andersson, 2001, sid 29 och Listerborn, 2000, sid 11). Män i de offentliga rummen utgör därför en stor hotbild mot kvinnorna, vilket påverkar deras känsla av okontrollerade situationer när de rör sig i staden (Andersson, 2001, sid 26).

Det har visat sig att rädslan som upplevs kan vara förknippad med vissa speciella platser och deras miljö, där grönområden ofta uppfattas som en otrygg och hotfull plats, eftersom de kan vara dåligt upplysta med liten insyn, liten översiktlighet och små orienteringsmöjligheter (Andersson, 2001, sid 28 och Malm, 2002, sid 30 och 33). Är belysningen dåligt anpassad eller saknas helt väljer många kvinnor att hellre undvika platsen, eftersom upplevelsen av otrygghet är för stor (Andersson, 2001, sid 29 och Jergeby, 1998, sid 151). Tiden på dygnet är därför för vissa kvinnor en avgörande faktor som begränsar deras möjlighet att röra sig fritt i städerna och tätorterna (Andersson, 2001, sid 58).

2.2.2 Kvinnans röst har uppmärksamats

Länge har den upplevda otryggheten dominerat i många städer runt om i världen, däribland Toronto i Kanada konstaterar Listerborn i sin akademiska avhandling. Där hade man tidigare haft stora problem med bland annat våldtäkter, vilket ledde till att "The Safe City Committee of Toronto" (SCC) bildades 1989. Syftet var att förebygga och förhindra otrygghet i både hem och offentlig miljö, främst utifrån kvinnornas perspektiv (Listerborn, 2000, sid 49-50 och Listerborn, 2002, sid 133). Toronto blev snart omtalat för sina metoder då dessa var unika. Man valde nämligen att arbeta utifrån kvinnornas upplevelser av våld och otrygghet där kvinnorna var direkt delaktiga i projekten och då deras åsikter spelade en viktig roll i utvecklandet av trygghet i staden (Listerborn, 2002, sid 134). Metoden att identifiera och lösa otrygghetsproblem i den lokalt belägna miljön med hjälp av kvinnors upplevelser har kommit att kallas för "Toronto Safety Audit" (Listerborn, 2000, sid 50).

Konceptet med en kommitté som arbetar för att förebygga våld och skapa trygghet spred sig snabbt, och kom till Sverige under 90-talet. Här började man bilda de brottsförebyggande råden som idag finns i nästan alla kommuner runt om i Sverige (Malm, 2002, sid 6). Man har inspirerats av Toronto och utvecklade även liknande metoder för att studera den upplevda otryggheten i de närliggande bostadsmiljöerna – vegetationsstråken (Listerborn, 2000, sid 50).

*"Utgångspunkten är att deltagarna står för expertkunskapen."
(Listerborn, 2000, sid 50)*

I Göteborg har det gjorts omfattande studier i den befintliga miljön med kvinnor under kvällstid för att försöka kartlägga deras upplevda rädsla i den vegetativa miljön, så kallade trygghetsvandringar (Listerborn, 2000, sid 50 och Persson, et al. sid 17). Under dessa kvällsvandringar har oftast någon forskare, arkitekt eller samhällsvetare deltagit för att kunna anteckna och ställa frågor till de medverkande kvinnorna.

2.2.3 Trygghetens frammarsch

Listerborn nämner i handboken "Tryggare stad", att man aldrig kommer att kunna utesluta otrygghet helt och hållet i en stad, eftersom det handlar om den individuella personens känslor. Hon skriver även att en kontrollerad miljö med god belysning och väl beskuren vegetation inte alltid är den enda lösningen på de platser som upplevs otrygga, utan att en livlig stad, med välplanerade gång- och cykelstråk till sociala mötesplatser är minst lika viktigt. De tysta, ensliga platserna måste fyllas av liv och rörelse (Listerborn, 2000, sid 13 och 46).

Elander talar om opersonliga möten som leder till en instabil och osäker stad, där ingen vill eller törs lära känna någon. Det handlar om att skapa offentliga platser som kan locka människor, där tryggheten skapas i den mänskliga gemenskapen (Elander, 2001, sida 27). Därför blir det allt vanligare att det läggs mer tid och vikt på att utforma den fysiska staden för att befolka och på så vis främja det sociala livet vilket i sin tur kommer att bidra till den upplevda tryggheten (a.a, sida 29). Vad gäller den vegetativa miljön arbetas det för att skapa attraktiva miljöer där människor vill vistas, och därmed försöker man undvika mörka korridorer och möjligheter till gömställen i mörkret. Det arbetas allt mer med växtmaterialet och belysningen på platsen för att skapa ökad orienterbarhet och sikt genom vegetationen (Listerborn, 2000, sid 54 och Birgersson, 1998, sid 87-88).

2.3 Vegetation i tätorten

2.3.1 Människans behov av grönska i den urbana miljön

Man började under 1960–70-talen att studera funktionerna i den byggda fysiska närmiljön och dess samspel med människan för att kunna kartlägga vilka viktiga funktioner i grönområden som människan var i behov av (Axelsson Lindgren, 1990, Kapitel I, sid 4 och Gustavsson & Ingelög, 1994, sid, 36). Det visade sig att människan kunde uppfatta skillnader i komplexiteten och likheter i olika vegetations(skogs)bestånd. En rik variation av vegetationens karaktär hade därför stor betydelse för människans rekreationsupplevelse (Axelsson Lindgren, 1990, Kapitel V, sid 10-11 och Gustavsson & Ingelög, 1994, sid, 37). Människan har även visat sig reagera på slutna och öppna miljöer (rumslighet), den sociala statusen som en miljö medför och originalitet som stärker minnet (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid, 37).

”När människan vistas i städer belastas mestadels den riktade koncentrationen, vilket kostar energi. I naturen däremot, används mest den spontana uppmärksamheten medan den riktade koncentrationen får lov att vila och kan återhämta sig.”

(Nilsson, 2009, sid 23)

Redan under 1800-talet (industrialismen) insåg många att gröna miljöer var bra för både stad och människa (Elander, 2001, sida 33), vilket visade sig i senare studier, då det konstaterades att grönområden har en avstressande effekt på människan, samt bidrar till att främja tillfrisknad från sjukdom och ohälsa (Nilsson, 2009, sid 10). Variationen av miljön är viktig för att stimulera och stärka människan, och kan tänkas vara en orsak till varför vi uppskattar det naturliga, och det grönskande i våra städer. Det blir platser att söka skydd i (ett frihetens rum), en plats där folk kan ta en stund för sig själv (a.a, sid 18 och 22). Patrik Grahns förklarar även att människan har ett ständigt behov av att kunna förändra, och på så vis tillfredsställa sig (uppnå sina mål), vilket kan innebära förverkliganden i form av bättre hälsa genom motion, mer fritid och spännande utmaningar som naturen kan erbjuda. Vi vill som människor känna frihet och lycka i våra liv (Grahns, 1986, sid 28 och 30). En del forskare styrker detta när de säger att den upplevda friheten är en av människans viktigaste behov (Axelsson Lindgren, 1990, Kapitel VI, sid 14). Grahns poängterar också att det är av stor vikt att det finns olika former av grönområden i våra närmiljöer, de vill säga platser som är livliga, lugna, spännande och så vidare, eftersom varje individ skall kunna tillfredsställa sina syften eller uttrycka sig och uppleva det hon eller han önskar (Grahns, 1986, sid 34 och 47).

Vegetation (grönytor) i städerna är även bra för staden, då den biologiska mångfalden bidrar till att städerna upplevs som friska. Vegetationen fungerar även som ett luftfilter och bullerdämpare, vilket höjer deras värde för allmänheten som vill vistas i grönområden utan att störas för mycket av den kringliggande stadsmiljön. Därmed är grönskan i städerna en viktig tillgång för både människa, djur och stad (Elander, 2001, sida 122).

2.3.2 Tätortens naturlika grönområden

Under samma period som miljöpsykologin utvecklades, expanderade städerna kraftigt och avstånden mellan olika områden ökade. Följden av det blev stora ytor som kom att utnyttjas som grönområden för lek, motion och rekreation nära bostäderna under 60-70 och 80-talet (Bucht & Persson, 1994, sid 17 och Persson, et al. 2010, sid 6). Begreppet ”naturlika planteringar” började användas och innebar att det anlades eller att befintlig vegetation utnyttjades för att skapa olika naturtyper i människans närmiljö (Persson, et al. 2010, sid 3). Den fysiska variationen och karaktären i dessa planteringar blev därför väldigt varierande, allt ifrån slutna till öppna vegetationsområden, där idealet var att försöka efterlikna naturen (Axelsson Lindgren, 1990, Kapitel I, bilaga 6:1, Gustavsson, 1981, sid 19).

Man försökte medvetet arbeta utifrån olika faktorer för att styra miljöns blivande karaktär. Bland annat genom uppbyggnad, ålder, artval, struktur och täthet (Axelsson Lindgren, 1990, Kapitel V, sid 11 och Gustavsson, 1981, sid 19). Målet för många av dessa planteringar var nämligen att de skulle kunna växa fritt och sluta sig på ett naturligt vis för att sedan skötas på liknande sätt som en ungskog (Persson, et al. 2010, sid 3).

Att städerna växte innebar även att vägstrukturen gjordes om. Då skiljdes gång- och cykelbanor från vägar med biltrafik och leddes under vägarna i gångtunnlar och igenom bostadsområdena med deras grönytor (Persson, et al. 2010, sid 6). Allteftersom vegetationen växte och förtätades i de naturlika planteringarna började nya problem uppstå. Snart skulle bostadsområdenas grönskande vegetation upplevas som ett hot och ge känslan av otrygghet (Persson, et al. 2010, sid 6-7).

Den viktiga underhållsbeskränningen och uppröjningen av miljöerna blev eftersatt av flera orsaker. Dels underprioriterades skötseln för att budgeten sällan räckte till och dels för att andra skötselmoment var tvungna att prioriteras (Persson, et al. 2010, sid 6-7 och Hogdal, 1982, sid, 30). Däribland var klippning av de enorma gräsytorerna och rensning av buskrabatter längs med bostäderna det som prioriterades (Hogdal, 1982, sid, 30). Dessutom påverkade ”noggrannheten” planteringarnas (vegetationens) utveckling, det vill säga, var anläggningen dåligt utförd eller etableringsskötseln eftersatt kom detta att främja och ge upphov till ogräs som snabbt kunde ta över och därmed hämma tillväxten av plantorna (Gustavsson, 1985, sid 2 och Persson, 1981, sid 30).

Planteringarna kunde därför inte fylla sina syften och gör det sällan än idag, då de är risiga och igenväxta utan någon vidare tillsyn. De är sällan tillfredställande och uppfyller knappast brukarnas behov. Dessutom kostar planteringarna mycket, både i skötsel och underhåll, eftersom de inte tagits om hand på rätt sätt från början. Frågan är om det någonsin kommer att vidtas åtgärder för att lyfta fram vegetationens potentiella möjligheter på ett tillfredställande sätt för människan (Persson, 1981, sid 11 och Persson, et al. 2010, sid 7).

*”Upplevelsen av växtligheten kunde bli mycket rikare om vi ägnade mer uppmärksamhet åt deras uppbyggnad och arkitektur, om vi såg till vegetationen som helhet– uppbyggd av växter i samspel.”
(Persson, 1981, sid 9)*

2.3.3 Uppbyggnad och skötselåtgärder

I en dagstidning från januari 2011 talas det om ”grönt är inte bara skönt”, där Fil Dr Märit Jansson, forskare vid SLU i Alnarp intervjuas. Hon förklarar i korthet några av de situationer och platser som ofta upplevs som otrygga och de åtgärder som hittills ofta vidtagits (total röjning), där endast uppstammade träd och gräsmatta återstår, vilket ur ett skötselperspektiv är dyrt, därför förespråkar hon att vegetation i allt större grad bör bevaras genom att röja i mellanskiktet, för att på så vis förbättra genomsiktligheten i planteringarna (Sjögren, 2011-01-24). Boverket skriver i ”Bostadsnära natur - inspiration & vägledning” att det är viktigt att ett grönområde har god nåbarhet genom att vara tillgängligt för alla och alltid, där det handlar om att brukarna vill och skall kunna vistas där, utan att uppleva otrygghet (Boverket, 2007, sid, 11). Därför är det som Jansson uttrycker, viktigt att utforma och sköta vegetationen på ett lämpligt vis för att kunna förebygga upplevelsen av otrygghet (Sjögren, 2011-01-24).

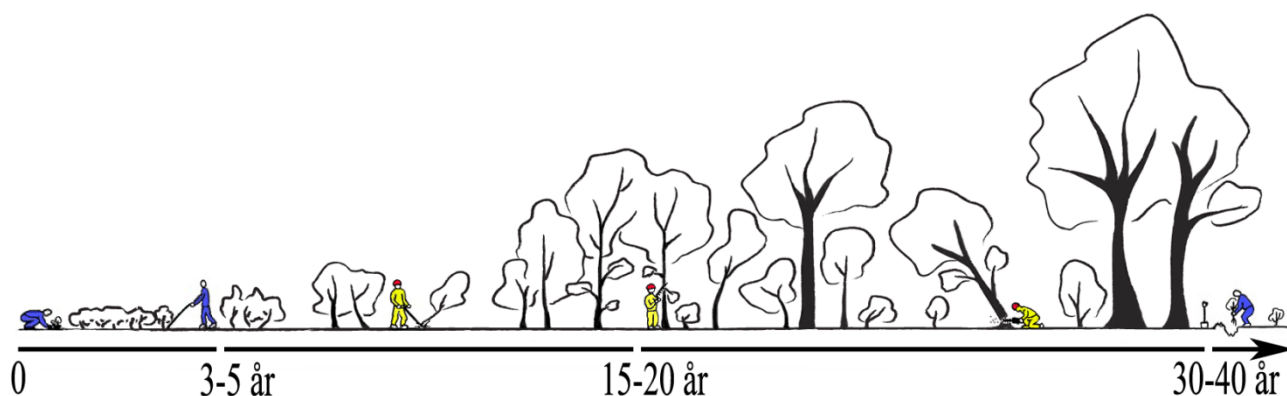
En projektör bör vara medveten om de grundläggande principerna för en normal (vild) vegetation, det vill säga; ha kunskaper om vegetationens struktur, årstidsvariation, successionsutveckling och växternas ståndortskrav, för att förstå vegetationen och kunna ta fram intressanta gestaltungsförslag eller se möjligheterna som finns (Gustavsson, 1985, sid 6 och Persson, 1981, sid 8). Som förvaltare eller projektör vill man uppfylla människors behov och ge upplevelser i form av olika karakteristiska rum under hela planteringens uppväxt (Gustavsson, 1985, sid 79 och Persson, 1981, sid 9), gärna med spännande formspråk eller naturliknande gränzoner för att främja miljöernas biologiska-, rekreations- och lekvärde (Persson, 1981, sid 15-17). För både Gustavsson (1981, sid 55) och Persson (1981, sid 37) är det av vikt att anlägga och sköta vegetation (planteringar) noggrant från början, för att efterlikna den förutbestämda slutkaraktären och kunna sköta planteringen efter naturens eget formspråk som växer fram.

*”När man projekterar naturlika grönområden skapas valmöjligheter för framtiden.”
(Persson, 1981, sid 14)*

För att lyckas med en naturlig plantering måste det efter anläggandet rensas kontinuerligt de första 3-5 åren. Följs utvecklingen upp enligt skötselplanens bestämmelser, så kommer planteringen troligen att växa bra, vilket resulterar i en snabbare tillväxt, där vegetationen sluter sig och ogräs upphör att växa och sprida sig (Gustavsson, 1985, sid 2 och Persson, 1981, sid 30). Planteringens läge är givetvis också en avgörande faktor för hur snabbt växterna kommer att etablera sig och växa upp (Gustavsson, 1985, sid 8).

Efter cirka 5 år kan kantzoner börja beskäras, bortgånget material kompletteras och skadade och sjuka växtdelar avlägsnas för att redan efter cirka 10 år kunna gå in och börja röja. Det kommer att främja successionsutvecklingen och ge en första bild av till vegetationen karaktär (Gustavsson, 1985, sid 8-9 och Persson, 1981, sid 36).

För att behålla planteringens karaktär bör den gallras ur vart 3-5 år tills den är cirka 15-20 år. Därefter behövs knappt någon gallring, kanske vart 5-10 år. Det är önskvärt om planteringens successionsutveckling kan dokumenteras för att användas vid uppdatering av skötselplanen. När planteringen sedan närmar sig 30-40 år, så har många av de kvarstående växterna vuxit upp och skapat en naturlig karaktär som nästan sköter sig själv, se figur 3 (Persson, 1981, sid 36).

Figur 3. Successions utveckling över en 40 års period.

De blå personerna har hand om ogräsrensning och plantering, medan de gula med hjälm har hand om gallring.

Skötsel av en naturlig plantering ska i alla skeden utgå ifrån det växtmaterial som finns på plats. Alltså skall komplettering av dött material undvikas och skötseln anpassas efter de förutsättningar som uppstår under åren (Person, 1981, sid 29 och 37). Önskan är att skapa en helhet av platsen, där särskilda individer kan existera för att ge mer karaktär och uppmuntra människan till att vilja vistas i miljön oftare. Målet är att försöka skapa en konstruerad men naturtrogen miljö där människan kan, vill och vågar vistas i (a.a, sid 38).

"Att bygga upp ett naturligt grönområde innebär, att man utnyttjar växternas egen förmåga, att i samverkan hjälpa upp varandra och skapa förutsättningar för utveckling och tillväxt."
(Persson, 1981, sid 13)

2.3.4 Trygghetsbefrämjande röjning

I ett projekt som inleddes i Lund 2009 (TRÖJ) har det arbetats för att utforma olika röjningsmodeller som kan minska skötselkostnader och höja trygghetsstandarden i de vegetativa miljöerna (Persson, et al. 2010 sid 9). Studien har gjorts utifrån unga kvinnors (20-29 år) upplevelser av otrygghet i olika vegetationsmiljöer när det är mörkt ute, med målsättningen att försöka ta reda på om det finns något mönster i de upplevelser som kvinnorna har och om platsegenskaper har betydelse för hur otryggheten uppfattas (a.a. sid 17-18).

I TRÖJ-projektet (trygghetsbefrämjande röjning) har man valt att genomföra så kallade "trygghetspromenader" under kvällstid som i detta fall handlar om att studera kvinnors spontana reaktioner i de olika miljöerna och låta dem beskriva sina upplevelser och känslor (Persson, et al. 2010 sid 17-18).

Studierna påvisade att den visuella kontrollen (närhet till andra människor och sitt hem) var en avgörande faktor för hur kvinnorna upplevde sin närliggande omgivning. Men även det motsatta, där den närmaste omgivningen påverkade uppfattningen av den visuella kontrollen. Alltså kunde en plats upplevas annorlunda beroende på vegetationens placering och täthet, dess avstånd till gång- och cykelbanan samt vägens bredd, mm (Persson, et al. sid 17-18 och 37). På de platser som kvinnorna däremot upplevde som trygga fanns det likheter som bra genomsiktighet, belysning, goda orienteringsmöjligheter och närhet till andra människor (a.a. sid 17-18 och 37).

När trygghetspromenaderna med kvinnorna var genomförda så inleddes den första röjningen (vintern 09/10) av de platser som hade studerats (Persson, et al. 2010 sid 16). Sedan röjdes platserna igen, när vegetationen var grön och man såg resultatet av det som gjordes direkt (a.a, sid 56). De åtgärder som vidtogs var att höja vegetationens kronhöjd och röja undan sly på många platser för att skapa genomsikt. Stambryn (se figur 10) blev vanligt på fler platser, och halvöppna och slutna karaktärer behölls för att inte avlägsna all naturlig vegetation, se figur 4 (a.a, sid 57). Någon total röjning av vegetationen genomfördes aldrig, då det skulle bli både dyrt och leda till ett oönskat resultat (a.a. sid 37).

En upptäckt som gjordes efter röjningen var att de träd som röjts under vintern, hade en tendens att sänka sina kronor när grenarna tyngdes av löv, vilket resulterade i att genomsikten snabbt försämrades igen. Men detta kunde i efterhand justeras genom ytterligare en beskärning. På de ställen där kronorna inte sänkt sig eller slutit sig, släpptes ljus in som snart bidrog till skottuppslag (Persson, et al. 2010 sid 55).

Figur 4. En av återfotograferingsplatserna från TRÖJ-projektet i Lund visar en försöksyta efter siktröjningen 100414, i lövat tillstånd under försommaren 100618 och till hösten 100914 efter att alla försöksbehandlingar utförts. Foto: Björn Wiström

Redan samma höst (2010) återsamlades både de tidigare medverkande kvinnorna och nya, för att diskutera om röjningen hade gett någon effekt på deras upplevelse av ökad trygghet (Persson, et al. 2010 sid 3, 16 och 37). Röjningen visade sig ha fungerat. Det var många av kvinnorna som hade reagerat på den förbättrade genomsiktligheten genom vegetationen vilket var uppskattat hos många, se figur 5. Den kringliggande belysningen kunde nu skänka mer ljus till de annars så mörka partierna längs med gång- och cykelbana vilket ökade upplevelsen av trygghet (a.a. sid 37).

Figur 5. Före och efter bilder som visar på den skillnad som blev efter röjningen. Foto: Björn Wiström

2.4 Utformningsprinciper och övriga begrepp

Att vara medveten om växters struktur och ha förståelse för deras användning i olika sammanhang är av stor vikt vid anläggning av gröna offentliga rum (Gustavsson, 1981, sid 57). Därför presenteras här en lista med olika begrepp och utformningsprinciper för växtdynamik som kan vara nödvändiga att känna till vid gestaltning och skötsel av vegetativa miljöer. Det är nämligen av stor vikt att kunna förstå dessa begrepp och principer för att utifrån dessa utforma grönområden där vi människor kan uppleva visuell kontroll, som i detta fall avser att ge en ökad upplevelse av trygghet i de bostadsnära grönområdena.

Art- och sortval

Det är många faktorer som påverkar valet av växter, bland annat vilken klimatzon man befinner sig i, markförhållandena, mikroklimatet och luftförhållande. Det är därför viktigt att vara medveten om växternas egenskaper vad gäller kvalité och struktur för att kunna göra lämpliga val utifrån de ställda ståndortskraven. Vid val av växter handlar det alltså om att placera rätt växt på rätt plats och att utgå ifrån platsens ståndort, men även utifrån platsens mekaniska (människliga) förutsättningar, vad gäller mängden slitage, saltning, mm (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid 176-178 och Persson, 1981, sid 17).

*”Artvalet bestäms av ståndorten och av den uppbyggnad man vill ha.”
(Persson, 1981, sid 17)*

Var en växt härstammar ifrån och vilken förädlingsgrad växten har påverkar också valet rent praktiskt, då dessa faktorer påverkar växtens konkurrensförmåga (Persson, 1981, sid 18). I de naturlika planteringarna är det därför lämpligt att använda sig av våra inhemska arter som vi redan vet fungerar samt att lära oss vilka av dessa som bäst kan gestalta de karaktärsdrag som vi önskar oss. Många av dessa arter har dessutom fantastisk doft, höstfärgning och blomning vilket borde utnyttjas mer för att förhöja upplevelsevärdet i de offentliga planteringarna (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid 249). Givetvis så ska man som projektör ständigt sträva efter att utvidga sortimentet av lämpliga växter genom att ställa krav på plantskolorna. De inhemska växterna är inte alltid de som är lämpligast för att skapa en exotisk eller spännande karaktär i de naturlika planteringarna (Persson, 1981, sid 18-19).

Viktigt att tänka på är att aldrig låta prislappen styra valet av växter, då det har visat sig bli både dyrare och mer tidskrävande än vad som egentligen är nödvändigt. Det är alltså viktigt att prioritera rätt växter utifrån de givna ståndortskraven för att lyckas bäst (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid 176-178).

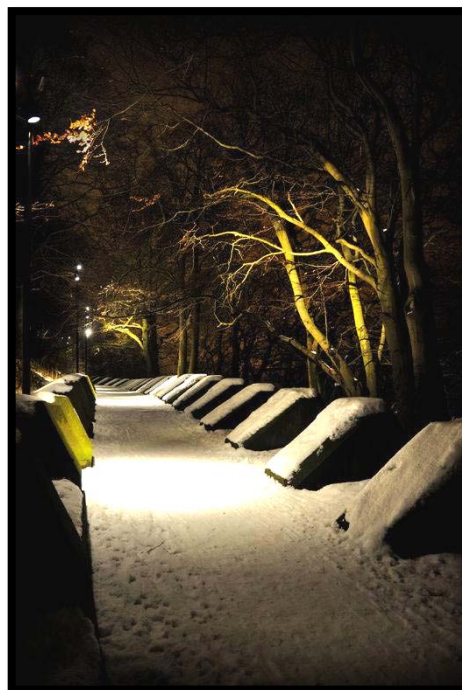
Belysning

Det är viktigt med belysning längs med gång- och cykelbanor i miljöer med tät vegetation, dels för att förtydliga avstånd och volymer, men även för att skapa intressanta, estetiska och trygga utomhusmiljöer om natten. För att uppleva trygghet handlar det om att snabbt kunna se och orientera sig i tydligt utformade rum. Därför bör belysningen integreras med den omgivande vegetationen och arkitekturen för att diskret uppmärksamma viktiga landmärken (Dunker, 2006, sid 27-28). Den monterade belysningen får inte vara för stark i sitt sken eller vinklad så att den bländar. Belysning längs med gångbanor bör placeras strategiskt i anslutning till närliggande omgivningen. Ett bra exempel på detta är skarpa kurvor och tät vegetation som ofta "slukar" mer ljus. Det är därför bra att fördela belysningen jämt över en sträcka, se figur 6, för att undvika mörka partier längs med gångbanan (Birgersson, 1998, sid 88 och Listerborn, 2000, sid 51).

Det som ofta är orsaken till att gång- och cykelbanor känns otrygga, är när vegetationen är för tät, dåligt upplyst, och ligger i nära anslutning till dessa. Även om själva gångbanan är belyst så kan ett grönområde upplevas otryggt just för att vegetationen inte är belyst. Genom att låta mörker och ljus samspela med vegetationen kan spännande miljöer skapas även om kvällen, se figur 7, vilket kan komma att locka fler människor att vistas utomhus och därmed öka den sociala kontrollen i ett område. Beroende på platsens förutsättningar och den funktion man vill uppnå med belysningen kan man välja att gestalta platsen för att öka översikten och tryggheten (funktionsbelysning) eller höja dess estetiska värde (effektbelysning) (Dunker, 2006, sid 27-28).

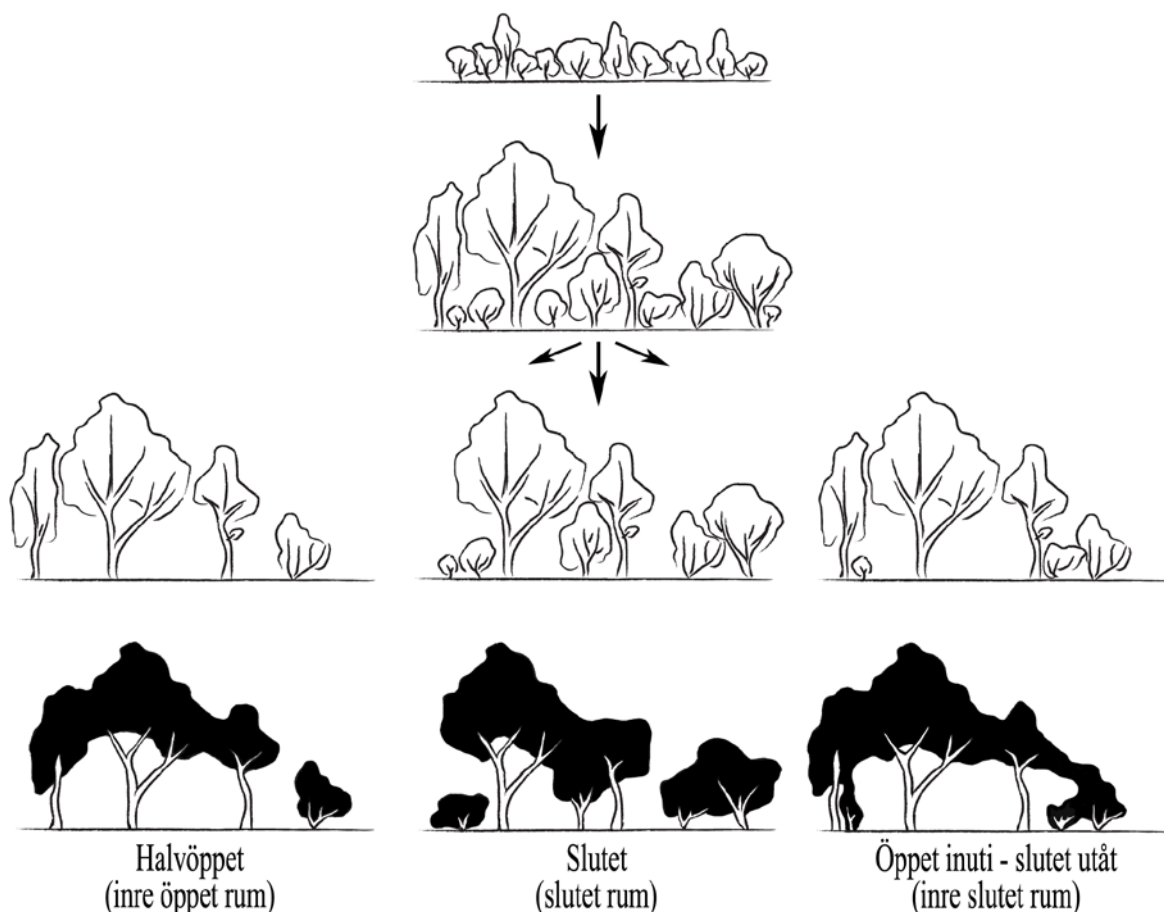
Figur 6. Visar på den förlängda siktlinjen som skapas när belysningen placeras jämt längs med gångbanan.

Figur 7. Visar på den förändring som går att genomföra med hjälp av belysning.
Foto: Fredrik Johansson

Bestånd

Bestånd är ett begrepp som innebär att ett större antal arter (i detta fall buskar och träd) växer inom ett särskilt område och karaktäriseras av vissa egenskaper så som variation och ålder. För att räknas som bestånd måste vegetationen vara minst två meter i höjd (övergripande). Detta i sig skapar möjligheter att utveckla karakteristiska vegetationsbestånd med olika rumsbildningar, exempel på detta kan ses i figur 8 (Gustavsson, 1985, sid 7).

Figur 8. Tre principer för hur olika bestånd kan utvecklas.

Inom skogsindustrin arbetar man oftast med olika blandbestånd som innehåller ett eller två trädslag. De naturliga planteringarna innehåller generellt fler arter, för att öka det biologiska värdet, som i sin tur höjer upplevelsen för brukaren. Idén med naturliga planteringar bygger på att gestalta blandbestånd med variation (artrikedom) för att kunna efterlikna många av skogens karaktärer. För att lyckas med detta används så kallade amträd (pionjärarter) vid plantering. Dessa växer upp snabbt och skapar volym som kommer alla till nytta och glädje i början. Amträdens syfte är att ge platsen karaktär, men även att skydda de sekundära trädarterna som växer långsammare och ofta är känsligare (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid 202 och 207).

"En stor spridning av arter som är lämpliga för olika skikt ger stor variation och många valmöjligheter." (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid 211)

Några av de vanligaste amträden är björk (*Betula*), al (*Alnus*), och lärk (*Larix*), som ofta används. Dessa tas ner redan efter 5 – 20 år för att då ge plats åt de sekundära arterna som kan vara bok (*Fagus sylvatica*) eller ek (*Quercus*). Man använder sig av succession, se figur 3, som ett redskap för att snabbt få upp en njutningsfull och brukbar vegetation i grönområdena i städernas tätorter (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid 207).

Artrikedomen i dessa blandbestånd kan behållas under många år om de anläggs och sköts korrekt enligt plan. Genom goda kunskaper i artsammansättning och ståndortskrav går det att gestalta långsiktigt fungerande vegetationssystem där det kan utformas eller urskiljas olika skikt vilket figur 9 visar (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid 209). Bästa sättet för att naturligt påverka skiktbildningen och åstadkomma lättskötta planteringar är att ha förståelse för olika arters relation till ljus och skugga, då det handlar om att veta vilka växter som är konkurrenskraftigare än andra (vilka som måste dominera och vilka som kan leva undertryckta) (Gustavsson, 1985, sid 3).

Figur 9. Skiktindelning i ett blandbestånd.

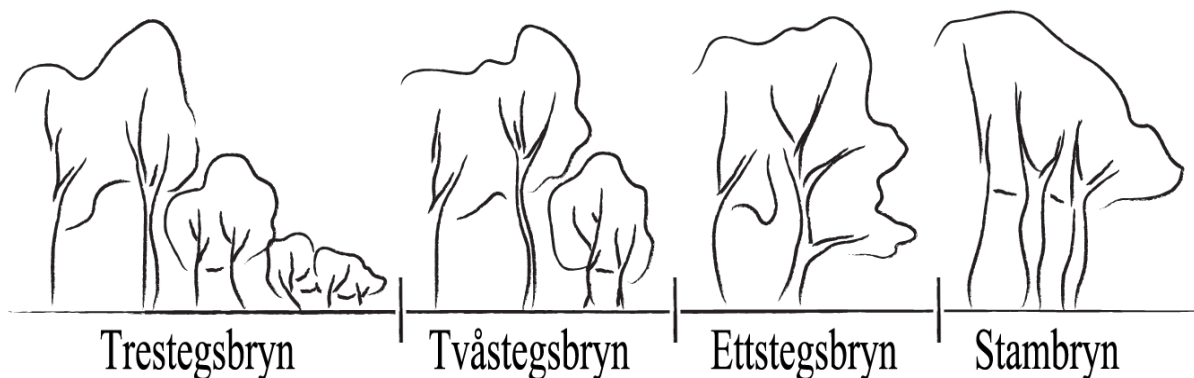
Att arbeta långsiktigt med en planterings framtida karaktär är svårt men avgörande för det kommande resultatet. Moment som därför bör finnas med i planeringen är utformning av eventuella rum och skiktning av vegetationen för att skapa överskådlighet och förebygga miljöer som kan upplevas som hot i framtiden (Gustavsson, 1981, sid82).

Bryn

Bryn är en benämning för kant- och övergångszoner mellan vegetation och öppen mark, vilket innebär att bryn ofta finns i nära anslutning till gång- och cykelbanor. Dessa speciella miljöer är en mycket viktig livsmiljö för många växter, insekter och djur då det ofta blir en varm och skyddad plats eftersom ljus lätt kan komma in ifrån sidan. Därför är det vår uppgift att se till att sköta dessa bryn med omsorg för att bevara deras biologiska och upplevelsemässiga värden (Gustavsson, 1981, sid 102 och Gustavsson & Ingelög, 1994, sid 243)

Ett bryn består ofta av en till tre så kallade brynzoner vilket illustreras i figur 10. Dessa zoner kan i sin tur delas in i antingen inner-, mellan- eller ytterbrynzonen beroende på brynets placering i beståndet (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid 244). I våra städers grönområden är planteringarna sällan stora och bryndjupen är små, cirka 10 meter, vilket kan jämföras med ett naturligt bryn som normalt är mellan 20-30 meter djupt. Därför blir brynkaraktern antingen mycket liten eller helt genomgående i många planteringar (a.a, sid 244). Oavsett djup så fyller brynet likväl viktiga funktioner så som luftfilter och lä för staden, samt skafferier och skydd för många djur (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid 253).

Självklart ska ett bryn anläggas med viss artvariation för att gynna successionen och det biologiska värdet, men även för att tilltala vår upplevelse av det. För att lyckas med det måste vi antingen medvetet plantera de växter vi vill ha i brynet eller låta planteringen själv gestalta sitt utseende genom att låta invandrade arter etablera sig. Allt beror på vilka krav som ställs på slutkaraktern (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid 249).

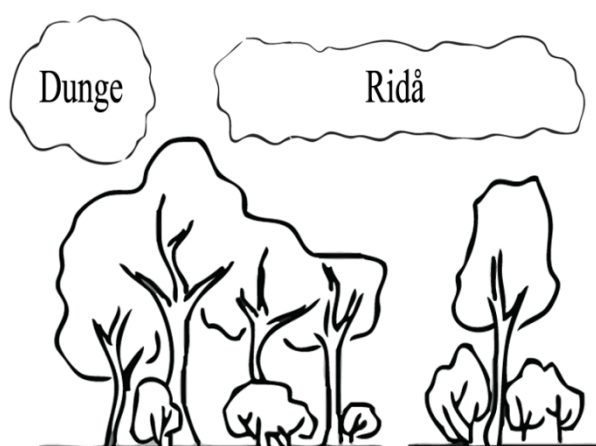

Figur 10. Fyra stycken schematiska illustrationer över olika utföranden av ett bryn.

När olika bryn ska gestaltas är det en bra idé att använda det inhemska växtmaterialet som finns, då det är enkelt att arbeta med och olika fungerande naturtyper, exempelvis bokskog av lågört typ eller granskog av blåbärsristyp, redan finns att utgå ifrån. Det enda negativa med detta är den kanske något trista och alldagliga upplevelse som brukaren kan få eftersom denna typ av vegetation är så pass vanlig i Sverige (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid 203 och 209).

Dungar och ridåer

Många planteringar i våra grönområden har karaktär av dunge eller ridå som visas i figur 11. Det innebär att de inte har något tydligt innerbestånd, utan snarare är ett tvåsidigt bryn, där ljus kan nå långt in i planteringen från alla sidor (Gustavsson, 1981, sid 102 och Gustavsson, 1985, sid 4). De anlagda dungarna och ridåerna i städerna är sällan bredare än 10-15 meter, vilket ändå är tillräckligt för att kunna skapa ett flertal intressanta miljöer både utanför och inuti planteringarna. En så kallad spridningskorridor kan antingen anläggas, eller med tiden trampas fram av både djur och människor som gärna rör sig genom dungens eller ridåns skyddande rum (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid 254 och 256). I TRÖJ-projektet kom man fram till att ridåer som röjs ofta leder till bättre genomsiktlighet igenom hela planteringen, medan rökning i en dunge inte får samma effekt (Persson, et al. 2010, sid 56).

Figur 11. Visar dungen (vänster) och ridåns (höger) typiska form (i stora drag) både uppfifrån och från sidan.

Kontrast

Kontraster finns precis överallt i vår omgivning och används ofta som en del i det arkitektoniska formspråket. Några exempel kan vara öppen eller sluten kantzon, enstammiga eller flerstammiga träd, ljusa eller mörka stammar och mångskiktat eller enskiktat bestånd. Det kan uppfattas som självklarheter men är sådant som medvetet eller omedvetet påverkar våra känslor och upplevelser av en plats (Gustavsson, 1985, sid 7). Starka kontraster kan öka upplevelsen av spänning eller orienterbarhet av en plats, samt känslan av trygghet. Det handlar om att kunna utnyttja kontrasterna för att stärka det som redan upplevs som tryggt i omgivningen (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid 87).

Orienterbarhet

För att öka en plats orienterbarhet måste det vara tydliga och lättförstådda gång- och cykelvägar. Dessa kan förtydligas med hjälp av skyltar eller andra föremål som fungerar som ett signum för platsen och gör att vi människor lättare minns vägen (Birgersson, 1998, sid 87 och Johansson & Küller, 2005, sid 237).

Rumslighet – synlighet, genomsikt och överblickbarhet

Rumslighet handlar om att kunna skapa eller anpassa det lilla rummet till helheten i en större miljö, då människan behöver känna kontroll för att uppleva sig trygg. Ett grönområde som kan erbjuda både slutna och öppna utrymmen är därmed mer tillgängligt för en större grupp individer, då äldre människor har visat sig uppskatta öppna ytor och yngre de mer slutna, se figur 12. Båda typerna av ytor (rum) är därför viktiga (Johansson & Küller, 2005, sid 233).

Figur 12. Visar på ett öppet och slutet rum och deras karakteristiska drag (rumsupplevelse).

Det kan vid anläggning eller gallring vara bra att tänka på att skapa så kallade siktlinjer för att öka en plats översiktbarhet, både inifrån och utifrån platsen sett (Birgersson, 1998, sid 87). Öppna platser som inte skymms av vegetation och där det går att se långt under kvällen visade sig under TRÖJ-projektet vara platser som upplevdes som mer trygga (Persson, et al. 2010, sid 22-23).

Ökad genomsiktlighet genom vegetationen är viktigt om det är tät vegetation och den är dåligt belyst. Människor vill känna kontroll och därför kunna se igenom vegetationen för att undvika oförutsägbara faror, så som personer som kan gömma sig i eller bakom planteringarna. Finns det belysning på andra sidan vegetationen kan det stärka tryggheten på gångbanan om ljuset kan tränga igenom. Det är även en trygghet att känna att det går att bli sedd av andra om något skulle hända. Konstiga ”vinklar” längs med och i planteringarna bör undvikas, då dessa kan skapa utrymme för gömslen om natten (Birgersson, 1998, sid 87 och Persson, et al. 2010, sid 23).

Tillgänglighet

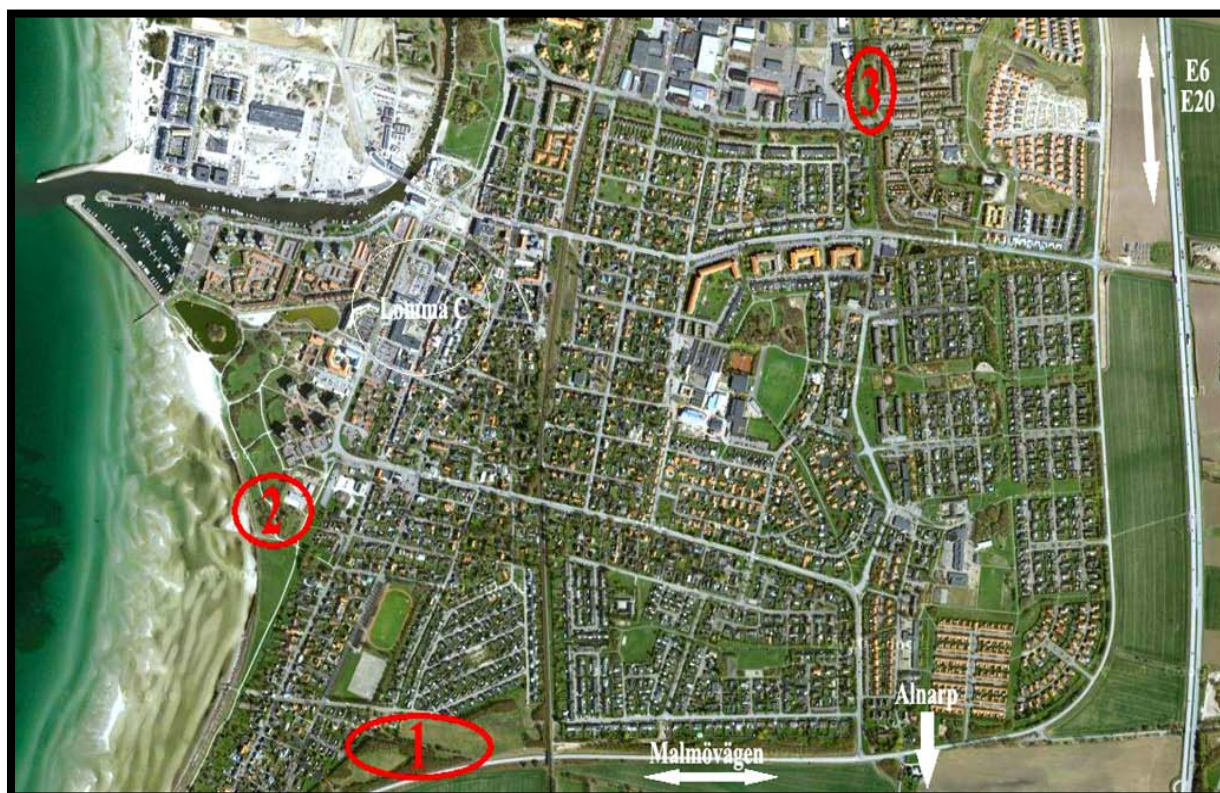
Det är viktigt att ingen känner att mörkret begränsar ens möjligheter att färdas på offentliga platser. Därför är det viktigt att arbeta med alla dessa punkter för att kunna få människor att uppleva trygghet i alla miljöer och på alla platser. Om det inte går att lösa problemen med otrygghet, så kan det vara lämpligt att arbeta med olika alternativ, däribland möjligheten att välja en annan väg (Birgersson, 1998, sid 87).

3. Fallstudie – tre gångstråk i Lomma

I fallstudierna har syftet varit att studera tre olika platser (se figur 13) som har upplevts som otrygga. Valet av dessa är gjorda medvetet då jag ville finna platser som skiljde sig så mycket som möjligt åt, för att jag sedan i arbetet skulle kunna lyfta fram så många olikheter som möjligt. Utifrån dessa olikheter har jag försökt finna olika lösningar där alla ska leda till en känsla av trygghet.

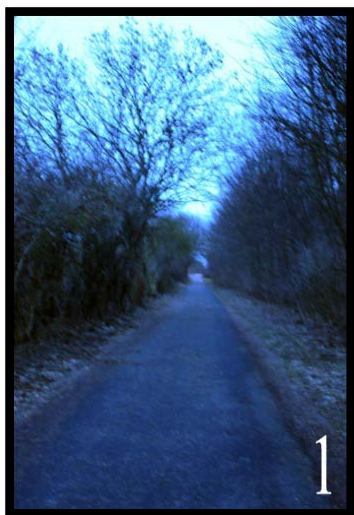
Platsval

Valen är baserade i första hand på platsernas helhetsintryck, karaktärer och trygghetsupplevelser och i andra hand på hur stor grad dessa besöks om kvällen. Platsernas placering på kartan har också varit avgörande, då min önskan var att få arbeta med så utspridda platser som möjligt för att kunna undersöka olika närmiljöer och hur dessa eventuellt påverkade den valda gång- och cykelbanans upplevelse av trygghet. De platser som valts finns markerade på figur 13, och visar spridningen.

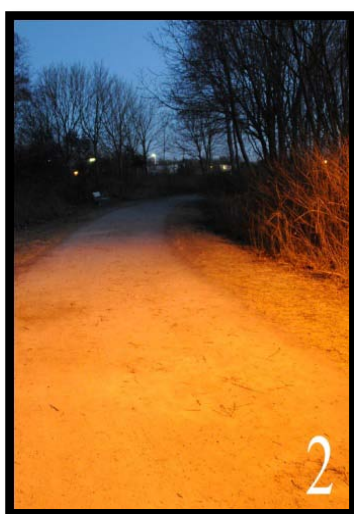

Figur 13. Är en Google karta över Lomma som ligger i sydvästra delen av Skåne.
Det är röda numrerade markeringar för de valda studieplatserna.

Plats 1 är angränsande till ett naturliknande område, plats 2 till en strandmiljö och plats 3 till både Lomma industriområde och ett närliggande bostadsområde. Platserna i sig skiljer sig åt beroende på den mängd belysning som finns, vilket kan variera ifrån helt obefintligt till väl upplyst. Alla platserna har närliggande vegetation som skiljer sig åt i de olika fallen, angående deras beståndsutveckling.

Plats 1 är vald för sina väldigt karakteristiska drag med de gamla förvridna växterna med inslag av fullvuxna träd på ena sidan, för att på andra sidan bestå av en relativt ung ridåplantering med blandade arter. Det är en både obehaglig och vacker plats på samma gång, med viktiga biologiska värden. Därför blir det en utmaning att finna åtgärder som både ökar upplevelsen av trygghet och som bevarar dess biologiska och karakteristiska värde.

Plats 2 valdes för sin intressanta placering vid kusten, där det finns många faktorer som kan påverka upplevelsen av trygghet. Dels den lilla mängd belysning som redan finns där, de ljud som kan bildas och blandas med vinden och vågorna, men även för att det är en relativt social plats då det rör sig mycket människor här. Det blir därför också här en utmaning att finna intressanta lösningar för att göra platsen än mer attraktiv och trygg om kvällen.

Plats 3 valdes även den för sin unika placering, vilket är mellan industri- och bostadsområde. Här är vegetationen på båda sidorna väldigt varierande i artval och rumsbildning (öppet – slutet) vilket påverkar upplevelsen av otrygghet på platsen. Utmaningen på den här platsen blir därför att finna en lösning som på sikt kan skapa ett gemensamt ”rum” (över båda sidorna av gångbanan) som ökar känslan av god sikt och öppenhet.

Figur 14. Visar de tre valda platserna om kvällen.

3.1 I närheten av idrottsplatsen – 1

Plats- och vegetationsbeskrivning

En asfalterad gång- och cykelbana belägen i utkanten av Lomma, intill Malmövägen, se figur 13. Platsen saknar belysning och har dessutom en sluten (lövfällande) vegetation, cirka 1,5 meter ifrån gångbanan på båda sidor. På vissa ställen sträcker sig grenarna ut över gångbanan och skapar en tunnelkänsla. Om kvällen blir denna gång väldigt mörk och kan upplevas som både enslig och otrygg eftersom bebodda hus inte finns direkt i närheten. Gångbanan är cirka 250 meter lång där det finns närliggande vegetation. Därför har beslutet tagits att studera vegetationen de första 50 metrarna ifrån idrottsplatsens riktning.

På den vänstra sidan av gångbanan, se figur 15, är vegetationen anlagd som en naturlig plantering och är för det mesta tätbevuxen i den yttre brynzonen med ett busk- och mellanskikt bestående av bland annat fläder (*Sambucus*), skogstry (*Lonicera xylosteum*) och hassel (*Corylus avellana*), för att sedan övergå i ett trädskikt med främst ask (*Fraxinus excelsior*), lärk (*Larix decidua*) och fågelbär (*Prunus avium*). Många av träden är höga och smala då de har fått konkurrera om ljuset uppifrån. Inunder träden finns ett mellanskikt med några skogslönnar (*Acer platanoides*), gråalar (*Alnus incana*) och rönnar (*Sorbus aucuparia*). I avlövad tillstånd upplevs platsen som ganska luftig och bjuder på en relativt god genomsiktighet.

Figur 15. Fotot är taget på dagen i riktning mot Lomma idrottsplats och visar vegetationens olika strukturer.

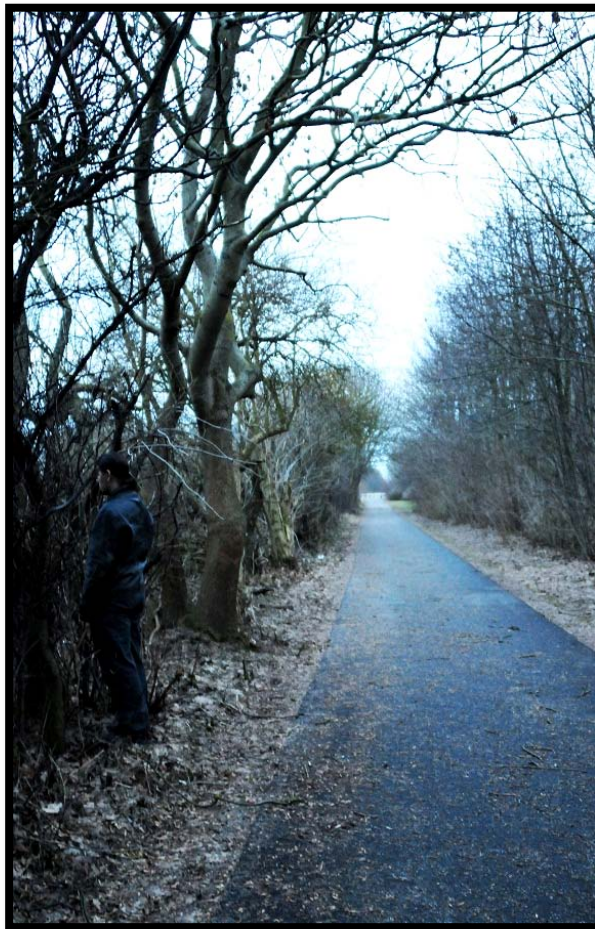
Den högra sidan av gångbanan se figur 15, består av en slänt ner mot en stor ängslik (extensiv) gräsyta. Här och var finns öppna partier som möjliggör överblick över den öppna gräsytan. I vegetationen har typiska pionjärväxter så som fläder (*Sambucus nigra*) och slån (*Prunus spinosa*), etablerat sig där många av dessa är väldigt gamla. Även större individer av ask (*Fraxinus excelsior*) och vårtbjörk (*Betula pendula*) finns. Växternas ofta nedgångna vitalitet och mycket dåligt utförda nödbeskrningar har gett gångbanan en speciell karaktär som kan upplevas som skrämmande.

Problem

Som tidigare nämnts finns ingen belysning alls längs med gångbanan, som är cirka 600 meter. Längsmed 250 meter av denna sträcka är gången tätt omgärdad av vegetation, se figur 15. Brynen och främst buskskiktet är dessutom dåligt urgallrat på sina ställen. De riktigt gamla slånpartierna (*Prunus spinosa*) med sin nästan svarta bark om kvällen skapar mörka vrår precis intill vägen, se figur 16. Redan under skymningstid kan gångbanan upplevas som ogästvänlig och farlig. I brynet till den naturliga planteringen finns goda möjligheter till bra gömslen. Är man som illdådsman mörkt klädd så smälter personen snabbt in i skuggorna, se figur 17.

Åtgärder

Installation av belysning har uteslutits, då det troligen i längden skulle bli en kostsam el dragning med stor risk för att skada rotsystemet, samt ha en negativ påverkan för platsen karaktär. Därför känns det mer aktuellt att gallra ur brynet för att skapa bättre sikt in i den slutna brynzonen, på vänster sida, se figur 15, och öppna upp för fler siktstråk ut igenom fläder- (*Sambucus nigra*) och slånbuskagen (*Prunus spinosa*) på höger sida, se figur 15. Därför bör det röjas i stora delar av det gamla risiga buskaget. De mest vitala och karakteristiska växterna längs med gångbanan bör bevaras för att kunna behålla rumsligheten. En del större grenar och stockar ifrån det röjda materialet kan läggas i högar slumpvis längs med gångbanan för att bevara en del av den äldre vedens biologiska värde. Träden i det lilla innerbeståndet på vänster sida borde ses över och planeras för i framtiden. Vissa arter borde gallras ur för att ge andra arter mer plats. Bland annat skogslönn (*Acer platanoides*), rönne (*Sorbus aucuparia*) och fågelbär (*Prunus avium*) som i framtiden borde få utgöra trädskiktet tillsammans med några enstaka lärkar (*Larix decidua*). I mellanskiktet sparas hasselbuskarna (*Corylus avellana*), för att på sikt kunna skapa ett ljust, luftigt och färgsprakande gångstråk.

Figur 16. En person står med ryggen vänd mot gångbanan och smälter lätt in i mörkret då den bär mörka kläder.

Ur strategisk synpunkt är det angeläget

att redan nu fälla askträden (*Fraxinus excelsior*)

som är, eller kan komma att bli sjuka (askskottsjukan), innan de blir för stora och riskerar att förstöra övrig vegetation när de rasar eller tas ner. Detsamma gäller för vissa av lärkträden (*Larix decidua*), som med tiden blir enorma. Därför bör det utses vilka individer som skall sparas. Tack vare den stora artrikedomen som finns här i dag så ska det förhoppningsvis inte

Figur 17. Precis som i figur 16 står en person gömd i vegetationen och syns dåligt.

bli några problem att upprätthålla och bevara det biologiska värdet eller för den delen inte heller att gestalta ett gångstråk som upplevs tryggare på kvällen. Platsen i dag är bra, den behöver bara ses över lite mer kontinuerligt.

3.2 Vid hundbryggan – 2

Plats- och vegetationsbeskrivning

Detta är en plats som ligger lite avskilt ifrån den övriga badplatsen se figur 13, just för att hundar skall kunna springa löst här och leka i vattnet vid den så kallade hundbryggan. Inga direkt närliggande bostadshus finns. Gång- och cykelbanan som valts går i en bågform och är belagd med makadam. En sittbänk i samma gråa nyans som gången finns också, som syns på figur 18, finns två markerade belysningsstolpar, en på vardera sidan om vegetationen. Det är ca 70 meter mellan dessa. Det finns vegetation ca 1-1,5 meter ifrån gångbanan på båda sidor.

Den sida som vetter mot havet, se figur 18, består av en relativt öppen dunge med knäckpilar (*Salix fragilis*) och gråalar (*Alnus incana*) som utgör trädskiktet. I mellan- och buskskiktet finns en del skogslönn (*Acer platanoides*), slån (*Prunus spinosa*) och fläder (*Sambucus nigra*). Dessa är på sina ställen tätare än i övrigt och som syns på figur 18, så går det att se ner till vattnet igenom vegetationen när man går förbi. På ett ställe finns även en stig som sträcker sig genom dungen.

figur 18. En dunge som är relativt öppen i sin karaktär i avlövad tillstånd.

På den andra sidan av gång- och cykelbanan (inåt land) och stiger marken smått uppåt, vilket skapar en känsla av att gå i en svacka. Till höger på figur 19, finns ett stort parti med vresros (*Rosa rugosa*) längs med gångbanan, vilket borde kunna upplevas som ofarligt då ingen frivilligt skulle gömma sig i dem. Efter vresrosbuskaget kommer ett område som är helt i avsaknad av vedartade växter, denna plats fylls troligen med örtartade växter under vår och sommar. I bakkanten av den öppna ytan finns träd så som vårtbjörk (*Betula pendula*), ask (*Fraxinus excelsior*) och tall (*Pinus*) som fint ramar in platsen och skymmer den hundrastgård som finns där. Bänken som finns är framklippt (inte inväxt i vegetationen) och ligger i nära anslutning till ännu en stig som går igenom vegetationen även på denna sida. I vänstra sidan av figur 20 finns ett litet bestånd med gråal (*Alnus incana*) och slån (*Prunus spinosa*).

Problem

Belysningsstolparna syns inte i dagsljus när man står under den ena och ser efter den andra, och om kvällen kan ljuset skimras igenom vegetationen. Då det är långt mellan belysningsstolparna hinner det bli väldigt mörkt längs med gångbanan innan ljuset når fram. Bakom knäckpilarnas stammar och bakom slånbuskagen kan någon lätt gömma sig. En yttre faktor som också påverkar upplevelsen av trygghet eller otrygghet är vinden, som här vid kusten ofta är påtaglig och försämrar möjligheten att höra om andra finns i närheten. Platsen är ganska öppen som tidigare nämnts, men då den ligger bakom en liten sluttning och inga bostäder finns i närheten så platsen kan upplevas som enslig.

Åtgärder

För att öka genomsiktligheten i dungen skulle det kunna röjas i slånbuskagen som syns på figurerna 19 och 20, men det är egentligen inte nödvändigt, då platsens annars slutna karaktär skulle försvinna. Det borde därför hellre satsas på installation av ytterligare en eller två nya belysningsstolpar längs med gångbanan, för att skänka mer ljus över den annars väldigt mörka sträckan. Trygghetsupplevelsen skulle då öka markant.

Figur 19. Gångbanan sedd från söder, om kvällen och om dagen.

För att stärka tryggheten och öka platsen upplevelsevärde om kvällen skulle effektbelysning kunna installeras inne i dungen eller riktas mot något av de större träd som finns angränsande. Detta skulle troligen öka både den visuella och sociala kontrollen på platsen, då fler troligen skulle vilja och våga ta promenader även om kvällen. Denna typ av trygghetsskapande åtgärd skulle kunna bli ett trevligt genomgående tema över hela eller bara vissa delar av strandpromenaden.

Figur 20. Gångbanan sedd från norr, om kvällen och om dagen.

Då det är en omtyckt promenadslänga som besöks av många skulle det inte skada om denna del kändes lite tryggare när det började bli mörk. Det är nämligen allas rätt att kunna besöka denna plats oavsett tid på dygnet och då är det av stor vikt att platsen (vegetationen) inte upplevs som farlig (otrygg) för den som väljer att vistas här.

3.3 Mellan industri och bostadsområde – 3

Plats- och vegetationsbeskrivning

Gång- och cykelbanan ligger mellan industriområdet i Lomma och en parkering till ett bostadsområde, se figur 13. Gångbanan är belagd med asfalt och svänger svagt in genom två relativt högvuxna bestånd. Sträckan som studerats omfattar cirka 50 meter, där det finns två belysningsstolpar (i området som helhet finns betydligt fler). Detta är den plats som är mest upplyst av de tre valda. När träden är avlövlade syns dessutom belysningen från bostadsparkeringen i genom vegetationen på ena sidan, se figur 21. Vegetationen består främst av ett öppet trädskikt med avenbok (*Carpinus betulus*) och något enstaka fågelbär (*Prunus avium*). I mellanskiktet finns en del hassel (*Corylus avellana*) som i brynet övergår i ett bestånd av stora skogskorneller (*Cornus sanguinea*), skogstry (*Lonicera xylosteum*) och några mindre hasselbuskar (*Corylus avellana*).

Figur 21. De låga mörka byggnaderna i bakgrunden är parkeringshus tillhörande bostäderna som skymtas till höger.

På andra sidan gångbanan är det en större blandning av arter som dessutom upplevs som mycket "risigare", då genomsiktligheten är sämre. Här dominerar trädskiktet av skogslönn (*Acer platanoides*), bok (*Fagus sylvatica*) och gråal (*Alnus incana*), för att i busk- och mellanskiktet främst bestå av skogstry (*Lonicera xylosteum*), men även större individer av sälg (*Salix caprea*). Som det syns på figur 22, växer träden tätt, är smala och högväxta. Det ger en känsla av snårig vegetation som lätt kan uppfattas som misskött av de förbipasserande. I det vänstra hörnet av figur 21 (där en belysningsstolpe står) har brynvegetationen beskuren med marken för att öka sikten i korsningen, men det har gjorts slarvigt och vassa småstubbar sticker upp, vilket inte bara är farligt utan även ger ett dåligt intryck av platsen.

Figur 22. Byggnaderna i bakgrunden hör till industriområdet.

Problem

Upplevelsen av tät vegetation på båda sidorna längs med gång- och cykelbanan, se figur 24, är ett problem som uppstått eftersom det röjts på ett dåligt sätt i omgångar. Det har resulterat i snabbt uppskjutande skott som lett till att brynen blivit täta på sina ställen. Själva röjningen är mycket dåligt utförd på sina ställen, se figur 23. Sikten in i bestånden skulle behöva förbättras för att öka upplevelsen av trygghet.

Åtgärder

De åtgärder som bör vidtas är först och främst en uppfräschning av brynen, som känns alltför täta. De mycket slarviga beskärningarna som gjorts bör rättas till, dels för säkerheten men även för upplevelsen skull. I Avenboksbeståndets (*Carpinus betulus*) brynzon, se figur 21 måste den högvuxna skogskornellen (*Cornus sanguinea*) röjas undan, samt en del hassel- (*Corylus avellana*) och skogstrybuskar (*Lonicera xylosteum*). De fågelbär (*Prunus avium*) som finns är inte många och kan därför stå kvar. Avenboksträden (*Carpinus betulus*) i brynet måste beskäras om för att skapa ett genomgående siktbryn, se figur 23.

I det andra beståndet, se figur 22, är det tid att välja vilken slutkaraktär som skall gälla. Då beståndet består av flera arter finns många valmöjligheter. En idé vore att spara alla de bokträd (*Fagus sylvatica*) som finns, men då dessa blir väldigt stora med åren kan det vara ett dåligt alternativ. Därför är det ett bra val att i dagsläget bara gallra undan alla sälgindivider (*Salix caprea*) och röja brynet på skogstry (*Lonicera xylosteum*), för att under de kommande åren se vilka potentiella lösningar som kan tänkas uppkomma i beståndet. Oavsett vad, så är det viktigt att börja röja ur för att ge mer plats till de individer som sparas.

Intressanta kontraster mellan brynen skapas genom att behålla skogslönn (*Acer platanoides*) och gråal (*Alnus incana*) med sina något ljusare stammar än avenbokens (*Carpinus betulus*) grågröna stam. Låter man sedan några av skogstrybuskarna (*Lonicera xylosteum*) växa fritt inne i beståndet (se figur 22) samtidigt som träden skapar ett tydligare rum kan detta bli en väldigt luftig plats. Buskarnas syfte är även att skymma det stängsel som gränsar till industriområdet. Önskan är att öka genomsiktligheten i båda bestånden genom kontinuerliga röjningsinsatser så att upplevelsen av trygghet kan öka med hjälp av den redan befintliga belysningen.

Figur 23. Ett exempel som visar på en bättre (övre) och en sämre (undre) beskuren avenbok (*Carpinus betulus*) i samma beståndsbryn.

Figur 24. Två vyer över platsen i motsatt riktning som visar hur tät vegetationen kan uppfattas på håll.

4. Slutdiskussion

4.1 Baserad på litteraturstudien

Målet med denna studie har varit att både uppmärksamma dagens problem vad gäller upplevelser av otrygghet i vegetativa miljöer, men även att finna lösningar som kan förebygga samt åtgärda detta problem. Därför behandlar detta arbete främst olika möjligheter att utforma och strukturera vegetation för att på bästa sätt kunna påverka och förbättra de platser som idag upplevs som otrygga. För att kunna arbeta med andra individers upplevelser av otrygghet anser jag att det måste finnas en grundläggande förståelse för vad känslan av otrygghet egentligen innebär. Detta kunde Wiklund samt Johansson och Küller förklara som avsaknad av "kontrollbehov", där kontroll i deras mening innebar att människan antingen medvetet eller omedvetet strävar efter att kunna skapa och styra sitt eget utrymme. När människan sedan upplever otrygghet längs med gång- och cykelbanor om kvällen, är det egentligen en fråga om bristande kontroll baserad på de fysiska faktorerna och individens egen fantasi. De huvudsakliga åtgärderna är att antingen förändra den fysiska utformningen av en plats (öka den visuella kontrollen) eller genom att påverka platsens "livlighet" (öka den sociala kontrollen). Med det menas hur aktiv (livlig) en plats kan upplevas, då många människor på en plats kan uppfattas som en trygghet i sig.

Hur vissa växter och vegetationstyper kan eller inte kan påverka upplevelsen av otrygghet är individuell. Utifrån den litteraturstudie som gjorts kan nämnas att beroende på vegetationens utformning och struktur (ålder, storlek, nyans, mm) finns många olika platser med helt olika karaktär som kan påverka en persons upplevelser. Bland annat skillnaderna mellan en öppen och en mer sluten karaktär på vegetationen, där den slutna oftast kan upplevas som den mest obehagliga framåt kvällen men om dagen som den allra trevligaste, då det kan vara skönt att "gömma" sig (se men inte synas) för att öka sin upplevelse av kontroll. Även den öppna vegetationskaraktären kan ge en upplevelse av ökad kontroll då sikten och möjligheten till överskådlighet ökar. Men självfallet kan även denna typ av karaktär upplevas som otrygg, främst framåt kvällen. Tänk dig en gångbana som sträcker sig igenom ett "öde" landskap med bara gräs. Finns här till exempel inte någon belysning skulle platsen upplevas som ganska ogästvänlig om kvällen, men även om avståndet mellan belysningsstolparna skulle vara för stort. Det skulle troligen medföra en känsla av panik för vissa människor, där mörkret omgärdar en och det inte syns vad som kan finnas i den omgivande miljön. I ett stycke av arbetet talar Wiklund om dessa skillnader som kan upplevas i så väl landskap som olika vegetationstyper.

Växternas olika kvalitéer och hur dessa skulle påverka upplevelsen av otrygghet har inte gått att klargöra, men en teori som jag själv har utformat under arbetets gång är att deras olika karaktärer borde ha en effekt på det intryck och den upplevelse som människan skapar sig vid första kontakten med en ny plats. Se bara de skillnader som finns, så som i vintergrön vegetation. Denna används i städerna söderut i Sverige just för sin livgivande och grönskande karaktär även om vintern, men ur ett trygghetsperspektiv borde lövfällande vegetation förespråkas, då genomsikten genom vegetationen skulle öka under den mörkaste tiden om året vilket borde anses vara bra ur ett trygghetsperspektiv. Vegetation bör ses över (underhålls- och förnygringsbeskåras) oftare än det görs idag, just för att hålla en bra kvalité på planteringarna och undvika risiga och allt för gamla bestånd som inte ger någon positiv upplevelse, utan bara blir en grön massa som troligtvis inte många personer skulle uppskatta.

Det är också så att upplevelsen av en plats alltid kommer att vara individuell, vilket gör det svårt att finna lösningar och gestalta vegetativa miljöer som passar allas behov. Därför blir utmaningen för framtidens projektörer att balansera behovet av både vegetation och trygghet för att kunna skapa de attraktiva, tillgängliga och tryggare miljöerna som har börjat efterfrågas av stadens invånare. Som projektör bör man även kunna se de olika samspelet som kan uppstå för att gynna så många brukares behov som möjligt. I de vegetativa miljöerna bör även dynamik och mångfald finnas.

Framtidens utveckling skulle jag vilja påstå handlar om att kunna ersätta det idag något linjära tänkesättet med ett mer cyklist, där vi ser staden, dess invånare och alla vegetationsområden som en enhet, borde målet vara att inte särskilja dessa som olika enheter utan sammansmälta dessa till en enhetlig bild av vad staden är och står för. Detta skulle bland annat kunna göras genom olika teman som sedan följs upp och vidareutvecklas. Till exempel skulle ett arbete för att öka tryggheten och den visuella upplevelsen i både de offentliga och mer tätortsnära miljöerna med hjälp av olika effekt- och funktions ljusanordningar om kvällarna öka trygghetskänslan. Mina erfarenheter av båda dessa belysningsmetoder är positiva och något som jag verkligen vill förespråka, då det har så många positiva effekter. Bland annat höjer det platsens upplevelsevärde om kvällen, ökar upplevelsen av trygghet och dessutom ökar den sociala kontrollen, då fler människor tenderar att välja den vägen hem med mera. Den enda nackdel som jag kan uppleva med mer belysning är avsaknad av mörka platser i staden. Mörker är en naturlig del av livet och bör därför inte suddas ut helt ifrån stadsmänniskans liv. När och hur skall de annars kunna uppleva stjärnorna på himlavalvet en riktigt stjärnklar natt?

De lösningar eller anpassningar som finns för att öka tryggheten i en stad och dess tätorter är faktiskt fler än vad jag trodde från början. I den "lista" som anges i litteraturstudien finns flera olika grundbegrepp och "utformningsprinciper" som i stora drag förklarar rubrikens innebörd. Där anges rubrikerna art- och sortval, belysning, bestånd, bryn, dungar och ridåer, kontraster, orienterbarhet, rumslighet och tillgänglighet. Alla dessa är alltså olika ståndpunkter som man kan välja att arbeta utifrån för att tillämpa eller förbättra upplevelse av trygghet på en plats. Exempelvis dungar och ridåer, som är en av de vanligaste förekommande vegetationstyperna i de tätortsnära grönområdena, med en relativt liten yta som ofta leder till ett så kallat tvåsidigt bryn. Beroende på dungens artinnehåll, placering och struktur kan man sedan arbeta med vegetationen för att främja upplevelsen av trygghet med hjälp av olika typer av beskärning för att främja olika sikhöjder (skapa dynamik) men även för att skapa genomsikt genom vegetationen.

Ett problem som ofta förekommit vid trygghetsröjning tidigare är de både drastiska och i längden kostsamma åtgärder som vidtagits, de vill säga total röjning av undervegetation (busk och mellanskiktet) för att kunna så igen med gräs och "underlätta" skötseln genom mer yta som måste gräsklippas. Jag tycker att detta är synd och vill därför förespråka lösningar som bevarar så mycket busk och mellanskikt som det går, för att skapa flerskiktade planteringar som ger ökad trygghet. Enligt min mening är det ingen lösning att vare sig röja undan all befintlig vegetation eller sluta använda det som ett arkitektoniskt levande verktyg och material. Grönska i städerna och tätorterna är en allt för viktig och i många fall faktiskt saknad lyxvara och bör absolut inte sluta användas. Då de goda kvalitéerna som vegetationen har för både människa och stad är många, finns det ingen anledning till varför vegetation inte skulle användas som ett komplement och formspråk i städerna.

Under de senaste åren har trygghetsfrågan i de vegetativa miljöerna kommit att uppmärksammas genom både media och olika projekt, däribland TRÖJ-projektet i Lund som genom sitt arbete ville finna kostnadseffektiva lösningar som både bevarar vegetationen och platsens karaktär. Genom denna färsk och mycket intressanta forskning kan förhoppningsvis ämnet sprida sig än mer och inspirera kommuner i olika delar av landet att också arbeta med denna typ av skötsel (successiv trygghetsröjning) i de naturlikna planteringarna, då det i längden är en kostnadseffektiv lösning som kan förhöja kvalitén, öka upplevelsen av trygghet och bevara det attraktiva samt biologiska värdet.

Ännu en egen teori som uppstått under arbetets gång och som måste få nämnas är hur individens bakgrund (uppväxtort) kan påverka upplevelsen av otrygghet i närheten av vegetationsb eklädda miljöer längs med gång- och cykelbanor om kvällen, då jag tänkt på de skillnader som till exempel en stadsbo respektive landor tsbo får lära sig att leva med. En stadsbo är van vid mycket trafik och ljus om kvällarna medan en landor tsbo får lära sig att leva med mörkret på ett annat vis. Jag tror att dessa människor kan ha olika syn och uppfattning vad gäller otrygghet i mörka vegetativa miljöer.

4.2 Baserad på fallstudien

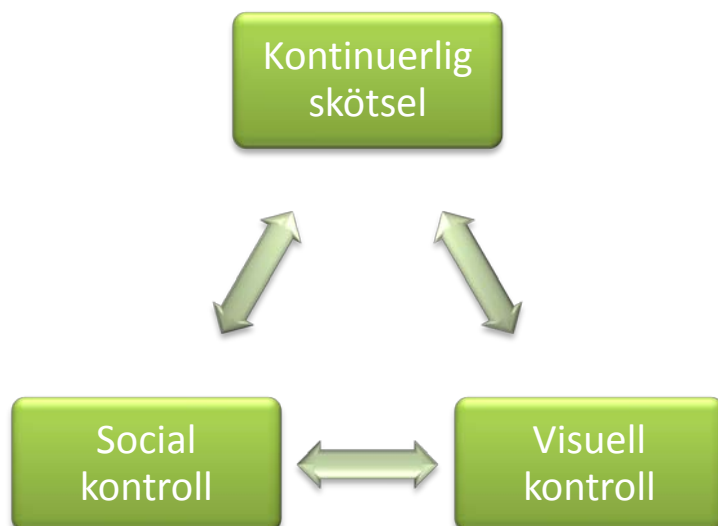
Denna del av arbetet var både intressant och väldigt lärorikt för mig personligen, då det var ett bra sätt att få behandla den information som jag i litteraturstudien lyckats ta fram. Här valde jag att studera tre platser som alla hade skiftande karaktär, struktur och utformning. Utifrån de åtgärdsförslag som togs fram var det inget som var det andra likt. Skillnaderna i åtgärderna gjordes utifrån platsens olika förutsättningar, där jag försökte se till de potentiella möjligheterna som varje plats hade.

På plats 2 (hundbryggan) kunde ingen direkt åtgärd anses vara nödvändig, utan därför förespråkades effektbelysning för att öka platsens attraktiva värde även om kvällen, vilket inte valdes på plats 1 och 3. Då plats ett (nära idrottsplatsen) är så avlägset och dessutom angränsande till ett rekreationsområde, kändes det som ett dåligt alternativ (även kostnaden antogs bli stor) och på plats 3 (mellan industri- och bostadsområde) var belysningen redan tillräcklig. Mer belysning här hade troligen försämrat platsens upplevelse.

En motsatt skillnad var de röjningsåtgärder som gjorts på plats 1 och 3, som visade på stor brist i antingen tid eller kunskap i landskapsvård, då beskärningen var dåligt utförd. Skötselpersonalens ingrepp på dessa platser har onekligen gett platserna karaktäristiska uttryck men på ett negativt sätt, då de i dag upplevs som både risiga och täta (dålig genomsikt) vilket är en bidragande faktor till den upplevda otryggheten på båda platserna. En dröm som jag har, är den dag då jag kommer till en kommun där de satsat på att få de kommunanställda skötselarbetarna införstådda i sitt arbete och där de inser skillnaden som de gör på de platser de sköter om. Det är faktiskt de som i första hand kan påverka människors kommande upplevelser och karaktären på en plats då det är dem som hanterar redskapen. Detta anser jag är viktigt att få dem att förstå, för att på så sätt kunna skapa mer långsiktigt hållbara planteringar som även kan upplevas som trygga genom rätt skötselinsats ifrån början.

4.3 Slutsats

Min första och viktigaste slutsats i detta arbete är de tre grundstenarna (kontinuerlig skötsel, social- och visuell kontroll) som tillsammans kan skapa en fantastisk yttre miljö där människor vill, vågar och kan vistas dag som natt. Utifrån dessa tre ståndpunkter kan man arbeta för att förbättra en plats utifrån ett trygghetsperspektiv, se figur 25.

Figur 25. De tre viktigaste ståndpunkterna vid planering och förebyggande av otrygghet.

- Genom den kontinuerliga skötseln arbetas det för att planera och utveckla platsens vegetation då önskan och målet är att det skall ses efter i de planteringar som man i första hand anser är viktiga att sköta utifrån ett trygghetsperspektiv. Det är viktigt att arbeta med olika siktlinjer och god genomsiktighet för att förebygga upplevelsen av otrygghet, men även det rumsbildande arbetet som kan göras med ett bestånd.
- Den visuella kontrollen innebär att man skall försöka se över olika planteringars placering och se upp med planteringar som ligger nära gång- och cykelstråk på båda sidorna. Det estetiska värdet som en plats skall kunna erbjuda är viktigt, därför kan man välja att arbeta med bland annat färg, kontraster, doft och blomning. Den visuella kontrollen behandlar även mer materiella ting så som belysning.
- Den sociala kontrollen har sin grund i de två föregående punkterna som eftersträvar att på sikt skapa en attraktiv miljö som människor väljer att vistas i, även under de mörka timmarna på dygnet. Den sociala kontrollen är viktig för den individuella trygghetsuppfattningen, då fler människor på en plats ofta upplevs som en trygghet.

5. Källförteckning

5.1 Tryckta och elektroniska källor

Andersson, Birgitta (2001). *Rädslans rum – trygghetens rum - ett forskningsprojekt om kvinnors vistelse i trafikrummet* [online]. Stockholm: VINNOVA Rapport, VR 2001:32. Tillgänglig: <http://www.vinnova.se/upload/EPiStorePDF/vr-01-32.pdf> [2011-03-03]

Axelsson Lindgren, Christina (1990). *Upplevda skillnader mellan skogsbestånd – rekreations- och planeringsaspekter*. Alnarp: SLU, MOVIMUM och Institutionen för Landskapsplanering. Stad och Land nr: 87 (Kapitel I och VI).

Birgersson, Tommy (1998). *Brott, bebyggelse och planering*. Karlskrona: Boverket

Boverket (2007). *Bostadsnära natur - inspiration & vägledning* [online]. Karlskrona: Boverket. Tillgänglig från: http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2007/Bostadsnara_natur.pdf [2011-02-23]

Bucht, E & Persson, B (1994). *Grönstruktur i städer och tätorter*. Alnarp: Stad & Land.

Canetti, Elias (1985). *Massa och makt*. Stockholm: Forum.

Dunker, Kristina (2006). *Förändring av rädslans rum med trygghetsskapande*. Ultuna: SLU, institutionen för Stad och Lan.

Elander, Ingemar (red.) (2001). *Den motsägelsefulla staden - Vardagsliv och urbana Regimer*. Lund: Studentlitteratur.

Grahn, Patrik (1986). *Grönplanering för människor*. Alnarp: SLU ALA/MOVIMUM och Institutionen för Landskapsplanering. Stad och Land nr: 44

Grahn, Patrik (1998). Egen hård guld värd för själens harmoni. I: Olsson, Titti (red.) *Människans natur – det grönas betydelse för vårt välbefinnande*. Sid. 87-101. Stockholm: Byggeforskningsrådet.

Gustavsson, Roland (1981). *Natur-lika grönytor – i parker och bostadsområden*. Alnarp: Konsulentavdelningens rapporter. LANDSKAP 58

Gustavsson, Roland (1985). *Miljökatalogen - handbok i skötsel av naturlika planteringar*. Dalby: Dalby plantskola.

Gustavsson, Roland & Ingelög, Torleif (1994). *Det nya landskapet*. Jönköping: Skogsstyrelsen.

Hogdal, Lis (1982). *I naturen tänks inga tankar....Arkitektur*. 1982:7, s. 30-32

Jergeby, Ulla (1998). Vardagens tidpussel. I: Olsson, Titti (red.) *Människans natur – det grönas betydelse för vårt välbefinnande*. Sid. 145-153. Stockholm: Byggforskningsrådet.

Johansson, Maria & Küller Marianne (red.) (2005). *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Listerborn, Carina (2000). *Tryggare stad – kan man förändra rädslans platser?* Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Listerborn, Carina (2002). *Trygg stad - Diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*. Göteborg: Chalmers Tekniska Högskola. Tema stadsbyggnad.

Malm, Evald (red.) (2002). *Framtidens trygghetsbok*. Göteborg: Förvaltnings AB Framtiden.

Nilsson, Gunilla (red.) (2009). *Trädgårdsterapi*. Lund: Studentlitteratur.

Olsson, Titti (et al.) (1998). I stadsparken skrattar änderna. I: Olsson, Titti (red.) *Människans natur – det grönas betydelse för vårt välbefinnande*. Sid. 197-202. Stockholm: Byggforskningsrådet.

Persson, Bengt (1981). *Naturlika grönområden - en kursbok för undervisning eller självstudier*. Stockholm: Byggforskningsrådet.

Persson, Bengt. Brobeck, Lars. Fors, Hanna. Kristensson, Eva. Schroeder, Håkan. Wiström, Björn. (2010). *TRÖJ - Trygghetsbefrämjande röjningar av planteringar i parker och bostadsområden*. Slutrapport av Stiftelsen AF Bostäder, Lunds kommun och SLU Alnarp (Opublicerat).

Sandström, Anders (2006-08-06). *Forskare efterlyser tryggare städer*. Sydsvenskan [online]. Tillgänglig: <http://www.sydsvenskan.se/lund/article176535/Forskare-efterlyser-tryggare-stadsmiljoer.html> [2011-03-01]

Sandström, Anders (2006-08-08). *Vandring för ett tryggare Lund*. Sydsvenskan [online]. Tillgänglig: <http://www.sydsvenskan.se/lund/article176793/Vandringar-for-ett-tryggare-Lund.html> [2011 -03-01]

Sjögren, Alf (2011-01-24). *Grönt är inte bara skönt*. Sydsvenskan [online]. Tillgänglig: <http://www.sydsvenskan.se/omkretsen/lomma/article1359154/Gront-ar-inte-bara-skont.html> [2011-03-10]

Wiklund, Tage (1995). *Det tillgjorda landskapet*. Göteborg: Bokförlaget Korpen. Sid. 190-201.